

Právní dějiny na území Slovenska

Ladislav Vojáček

02

Uherský stát do roku 1848

Periodizace

- 1. Ranný feudalismus
(9. – 12. st. = Velkomoravská říše a počátky uherského státu)
- 2. Feudální rozdrobenost a její překonávání
(13. – 14. st.)
- 3. Stavovská monarchie (15. st. – 1526)
- 4. Absolutismus (1526 – 1848)

UHERSKÝ STÁT A PRÁVO V RANÉM STŘEDOVĚKU

- centralizovaný stát
- spojený s křesťanstvím
- patrimoniální pojetí státu
- Štěpán z dynastie Arpádovců:
král + (arcibiskupství v Ostrřihomi)

Území Slovenska

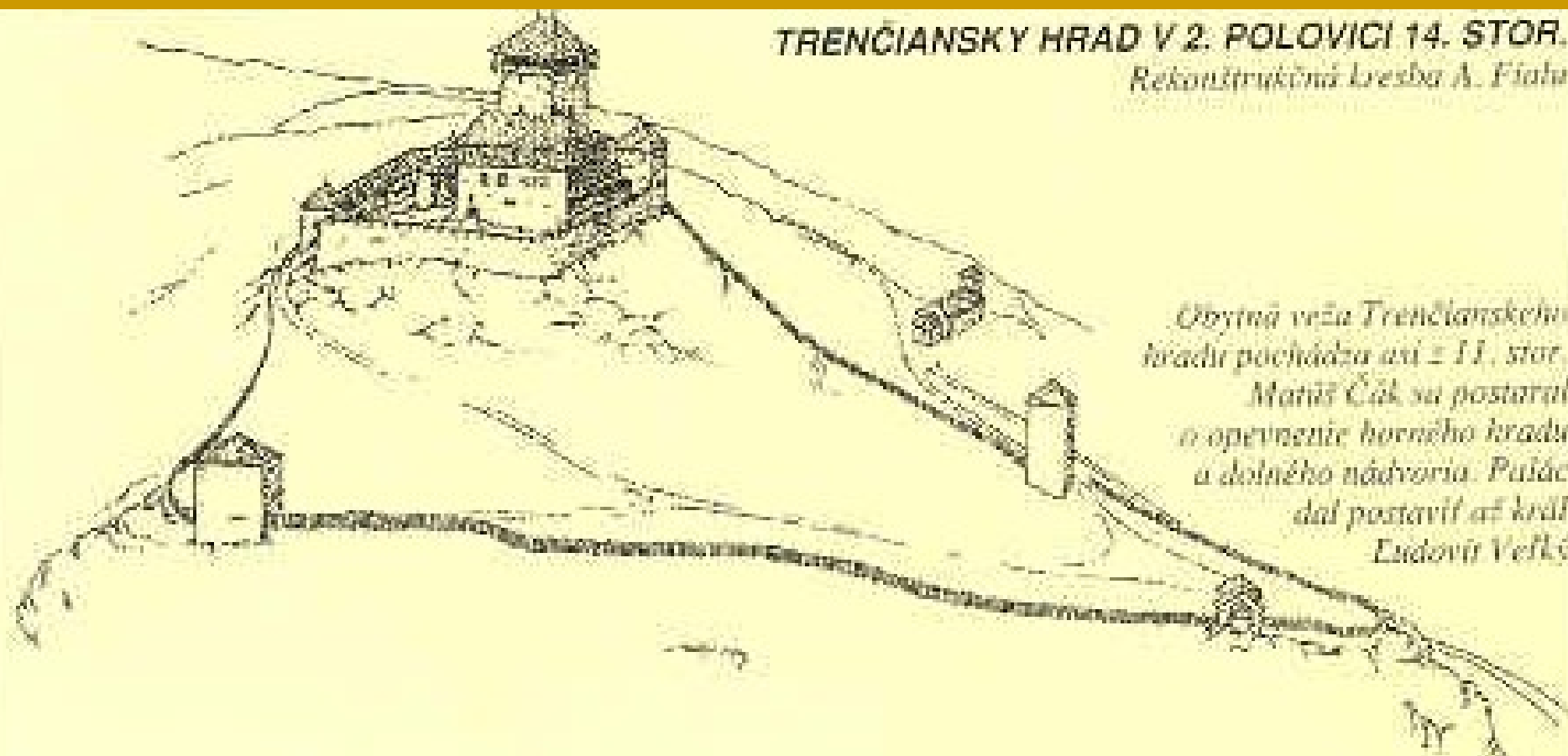
- v 10. a 11. století nepatřilo k jádru uherského státu (konfinium)
- pevněji se s ním spojilo až ve 12. století

KRIZE PATRIMONIÁLNÍHO STÁTU VE 13. A 14. STOLETÍ

- a) etapa feudální rozdrobenosti (13. století)
= oslabení politické moci panovníků a vzrůst vlivu jednotlivých feudálů
 - donace = panovníkem udělovaná půda, od začátku 13. století dědičně
 - familiáři
 - tatarský vpád v letech 1241 – 1242 (zpusťošení země, hladomor, ale také podnět pro zakládání měst, budování hradů a zdokonalení obrany země)
- b) etapa jejího nerovnoměrného překonávání (14. století)

TRENCIANSKY HRAD V 2. POLOVICI 14. STOR.

Rekonstrukčná kresba A. Fiala



*Obytná veža Trenčianskeho
hradu pochádza asi z 11. stor.*

*Matúš Čák sa postaral
o opevnenie horného hradu
a dolného nádvorja. Púšač*

*dal postaviť aj vežu
Eudovít Veľký*



Matúš Čák

OBDOBÍ STAVOVSKÉ MONARCHIE

- pomyslná rovnováha sil
- stát = právnická osoba (Svatoštěpánská koruna)
- ve formující se stavovské obci jednoznačně dominovali velmoži
- změněné vnější podmínky (Osmanská říše)
- Matyáš Korvín úspěšně usiloval o maximální rozšíření svého podílu na moci
- Jagellonci slabými panovníky
- „věčné nevolnictví“ a zvýšení poddanských povinností
- hornická povstání v Kremnici, Banské Bystrici a d.

OBDOBÍ FEUDÁLNÍHO ABSOLUTISMU

- - úsilí o panovnické samovládí
 - - centralizace
 - - byrokratizace
 - - snaha o rekatolizaci
 - - refeudalizace
 - - (za Josefa II. i germanizaci)
- = proces postupného posilování panovnické moci na úkor stavovské obce

Ústřední orgány v počátcích uherského státu

- panovník
- zpočátku ještě nepřiliš diferencovaný královský dvůr
- pak jednotliví úředníci a úřady: královská rada; královská; nejvyšší úředníci (palatin, zemský soudce; pokladník /komorník/, správce koníren /maršálek/, stolník, číšník ad.)

Ústřední orgány ve 13. – 16. století

- panovník
- uherský sněm
- královská kancelář (v polovině 14. století větší kancelář + tajná kancelář)
- královská rada (za Anjouovců užší a širší rada)
- nejvyšší úřady: a) palatin; b) zemský soudce; c) taverník; d) vrchní pokladník

Panovník

- počátky: dědičnost (seniorát – primogenitura /v zásadě/, korunovace, mladší král)
- stavovství: dědické nároky (s výjimkou Matyáše Korvína), ale nastupovali zpravidla po volbě
- volební kapitulace, inaugurační diplom

Pravomoci panovníka

- zpočátku: stát jako jeho patrimonium
- od 13. století: stejná oprávnění, ale oslabení politické moci ve prospěch jednotlivých feudálů; královské regály
- stavovství: reprezentant státu navenek, velení armádě; sankcionování zákonů přijímaných uherským sněmem, vydávání různých privilegií, podíl na soudnictví, podléhaly mu finanční úřady, nárok na výnos královských regálů

Korvín (Kluž)





Quoniam autem peregrinis ex relativis fama obitus ipsius regis Ladislaus in regnum hugarie venit: multos perstravit. inaxime autem illos qui eidem regi comitis Ladislaus persuaserant necesse: cum victores effusi sanguinis ipsius comitis Ladislaus eo audire: eo aiosius insurgere: ac incepta sine ad optatum conducere vindictam desiderare videbant. Quod si factum fuisset: si pro condempnandis regni rebus: proque eligendo rege: indicta per totum regnum hu-

Uherský sněm

- základ ve Zlaté bule Ondřeje II.
- nepravidelnost svolávání
- stavovství:
 - upevnil svou pozici
 - zasedal pravidelně
 - schvaloval zákony
 - dvě tabule: horní a dolní (někdy "sessia mixta")

Ústřední úřady

- a) královská rada (v rukou magnátů)
- b) královská kancelář (opora panovnické moci)
 - vedle královské kanceláře nejdříve speciální malá kancelář (vedení agendy kuriálních soudů)
 - za Matyáše Korvína větší, menší a tajná kancelář

Zemští hodnostáři

- a) palatin (prostředník při řešení sporů krále a stavů; jeho postavení specifikovaly palatinské články, /Articuli de officio palatinatus, 1485/)
- b) zemský soudce
- c) personál
- d) taverník
- e) vrchní pokladník

Způsob vlády v absolutizující monarchii

- na trůně **Habsburkové** (dlouho jen část území)
- původně personální unie
- **stavovská povstání** (kompromis: szátmárský mír 1711)
= úzké propojení rakouských a českých zemí, relativní samostatnost Uher
- zřetelně se vyčleňovala doba osvícenského absolutismu let 1740-1789/90

Ferdinand I.



Juraj Rákóczy I.



SERENISSIMVS AC POTENTISSIMVS
PRINCEPS GEORGIUS RAKOCI DEI GRATIA
TRANSYLVANIAE PRINCEPS COMES
SICVLORVM ET DOMINVS PARTIꝝ
REGNI HUNGARIAE ETC

František Rákoczy II.



Pragmatická sankce (zák. čl. VI/1723)

- potvrdila dědičnost uherského trůnu v habsburském rodě a zajistila nástupnické právo žen
- platila až do samotného zániku v roce 1918
- snaha regulovat život společnosti panovníkovými nařízeními v Uhrách v zásadě neúspěšná
- v jednáních posledních uherských stavovských sněmů byla zřetelná snaha o maďarizaci, ale také zaznívaly liberální názory



Osvícenský absolutismus

- o začlenění Uher do jednotného řízení celé říše usiloval zejm. Josef II., bez úspěchu
- prosazování nového pojetí výkonu státní správy (byrokratizace)
- uherský sněm 1790 usnesl a panovník sankcionoval, že uherské království je (v rámci habsburského soustátí) svobodnou říší s vlastním zřízením, nepodrobenou žádné jiné říši ani jinému národu

Panovník v absolutizující monarchii

- snaha vládnout absolutisticky
- dědičnost, stavy stále vyžadují podepsání inaugurační listin (ne vždy úspěšně)
- někdy vydávali právní předpisy sami, jindy se sněmem

Uherský sněm

- 1608 právně potvrzena jeho dvoukomorová struktura
- zváni pouze baroni, komitáty, církevní představitelé a zástupci svobodných královských měst
 - vážení hlasů
 - okolice

Správní aparát po roce 1526

- postupná byrokratizace, přesto zejm. v **komitátech** přetrvávání středověkých forem (jednoduchost, nepropojenost, často neodbornost, ústnost jednání)
= můžeme hovořit o jistém dualismu mezi modernějším "královským" aparátem a vlastní uherskou, stále v podstatě stavovskou správou

Orgány společné pro celou monarchii

- zpočátku tři poradní orgány: tajná rada, dvorská komora, dvorská vojenská rada
- původně jako společný pomocný orgán panovníka a tajné rady vystupovala také královská (později říšská) dvorská kancelář
- řada reorganizací za osvícenských panovníků
 - Marie Terezie zřídila domácí, dvorskou a státní kancelář + státní radu
- od začátku 19. století: státní a konferenční ministerstvo, domácí, dvorská a státní kancelář a dvorská vojenská rada

Uherští zemští hodnostáři

- palatin (na začátku dočasně zanikl)
- zemský soudce
- taverník
- personál

Ústřední uherské orgány

- uherská rada (dřívější královská rada, ztrácela na významu)
- místodržitelská rada
- uherská dvorská kancelář (se sídlem ve Vídni)
- uherská komora (1528, první v Uhrách byrokraticky organizovaný orgán)
 - jí podřízena spišská komora
 - fungoval při ní královský finanční prokurátor

Územní správa z počátku uherského státu

- a) královské komitáty (župy, stolice)
 - vnitřně se dělily na centurionáty
a děkanáty
- b) vesnické (pak i městské) orgány

Územní správa ve 13. – 16. století

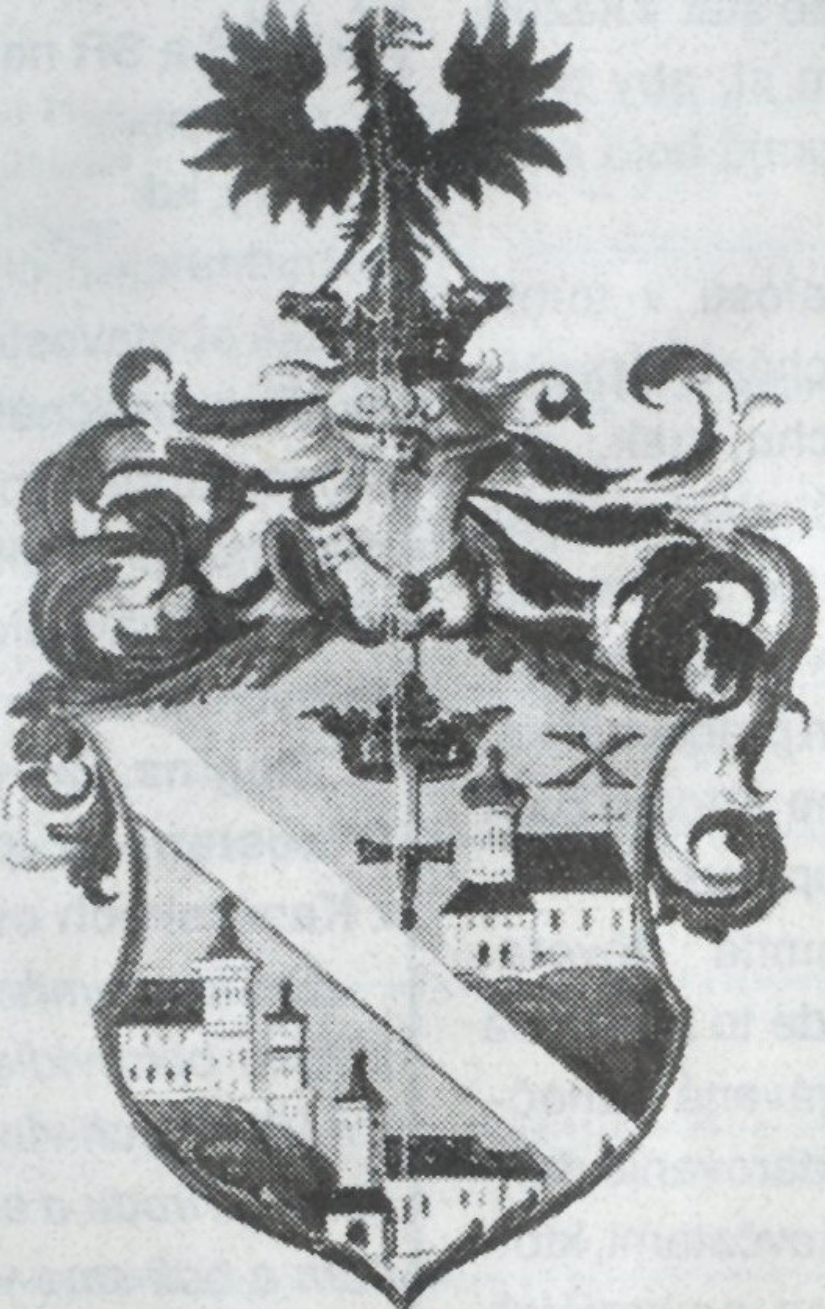
- a) šlechtické komitáty (králem jmenovaný župan, komitátní kongregace, volení hodnostáři – slúžní a d.)
- b) mimo rámec komitátní správy stála svobodná královská města a výsadní území
 - města: privilegia od zakladatele (Trnavské městské privilegium z roku 1238), samospráva, ekonomické výsady, Decretum minus 1405, hlas na sněmu
 - výsadní území: například spišská města se společným (kolektivním) privilegiem

Územní a místní správa po roce 1526

- upevnění stavovské struktury = mocenská opora uherské šlechty
- komitáty (autonomní, snaha státu posílit svůj vliv)
 - vrchnostenské orgány
- svobodná královská města
- výsadní území



Uherské župy



Erby tekovské a abovsko-turňanské župy

Soudní kompetence v počátcích uherského státu

- nejvyšším soudcem panovník + jeho jménem soudí ústřední úředníci a komitátní orgány + soudí také církevní orgány
- od konce 11. století v komitátech také královští soudci /bilochové/
- brzy na to vznikly a poměrně krátce působily tzv. koncilové soudy

Soudy ve 13. – 16. století

a) ústřední uherské soudy

b) venkovské soudy

c) městské soudy

d) církevní soudy

e) zvláštní soudy

= například soudnictví spišských měst

+ věrohodná místa

= církevní instituce (královská pečeť)

Ústřední soudy

a) kuriální soudy (soudy královské přítomnosti)

- pro soud, v němž jménem krále soudil personál, se postupem času vžilo označení královská soudní tabule/

- řádní zemští soudci = palatin, zemský soudce, královský kancléř, personál

b) soudy nejvyšších zemských hodnostářů (významným se stal i soud taverníka)

c) soud rytířské cti

Venkovské soudy ve 13. - 14. století

- palatinální kongregace
- komitátní soudy (sedrie)
- vrchnostenské (zemské) soudy
- vesnické soudy

Venkovské a městské soudy za stavovské monarchie

- brzy zanikly palatinální kongregace, naopak vzrostl význam komitátních soudů /sedrií/
- nadále fungovaly také vrchnostenské /zemské/ soudy a vesnické soudy
- podle rozhodování o odvoláních se svobodná města dělila na tavernikální a personálova (k těm patřila i horní)

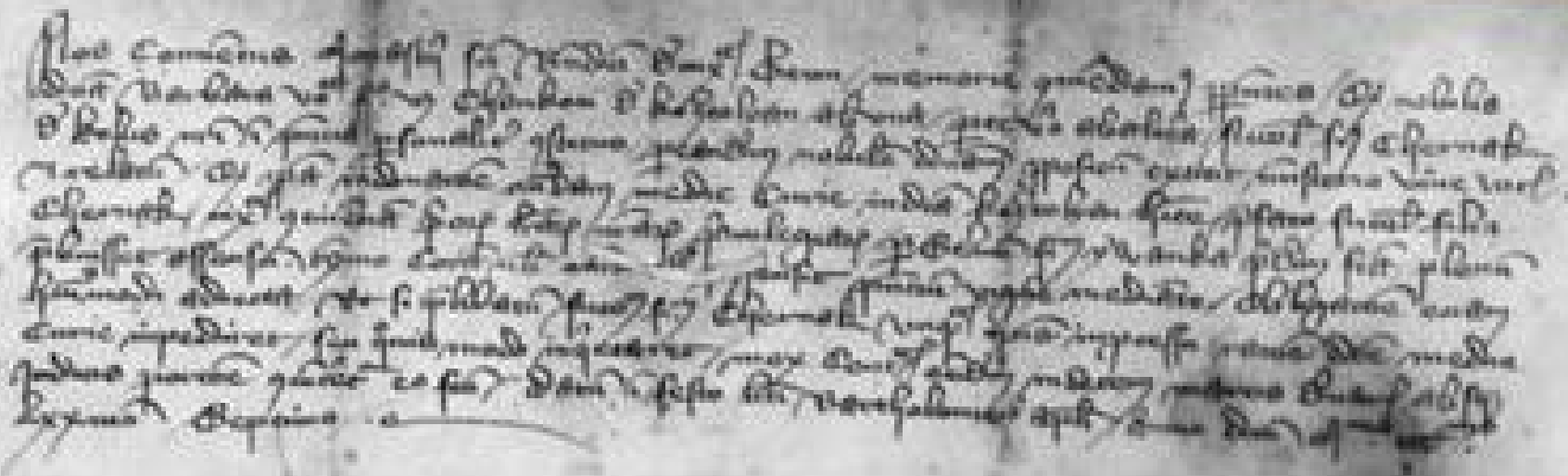
Městské soudy

- městská rada
- další soudní instance
 - + nejdříve ponaučení od mateřských měst, případně odvolání k nim
 - + pak odvolání soudu taverníka nebo personála

Církevní soudy

- římská kurie
- soud arcibiskupa
- konzistorní soudy biskupů
- nižší církevní hodnostáři

Barbora, dcéra Čankova (Chankou) z Kostolian potvrdzuje
Mikulášovi, synovi Černeka (Chyernak), že přijala do
vlastnictva polovicu kúrie v Kostolanoch (vydal
Hronskobeňadický konvent dňa 24. augusta 1377)



Acta Comensis...
Barbora...
Mikulášovi...
Hronskobeňadický konvent...
24. augusta 1377

Valentin, syn Tomáša z Kostolian, protestoval proti tomu, že Adam, syn Jakuba a Anton syn Barnabáša z Baštína nezákonne obsadili a užívajú celý majetkový diel v Baštíne na újmu žalovateľov (vydal Zoborský konvent dňa 29. mája 1467)

Handwritten Latin text, likely a legal document or protest, written in a cursive script. The text is dense and spans several lines, covering most of the page. It appears to be a formal declaration or complaint, mentioning names and legal proceedings. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear.

Soudnictví po roce 1526 – obecná charakteristika

- a) do začátku 18. století (1723) typické středověké rysy:
 - stavovský partikularismus
 - propojení se státní správou
 - nejednoznačně vymezené kompetence
 - soudy zasedaly pouze příležitostně
 - nutně se nevyžadovalo právnické vzdělání
- b) soudní reforma z roku 1723

Soudní organizace po reformě

- nejdůležitějším šlechtickým soudem královská kurie (sedmipanská a královská tabule)
- čtyři distriktní (krajské) tabule (i v Trnavě a v Prešově)
- komitátní soudy (sedrie, soud podžupana, soud služného) pro záležitosti komitátní šlechty
- vrchnostenské (zemské) soudy pro záležitosti poddaných
- ve městech městské rady (odvolávání k soudu taverníka nebo personála)
- církevní soudy
- směnečné soudy (1840)

Věrohodná místa po roce 1526

- po tureckém vpádu spousta z nich přestala fungovat
- vedle nich se při stvrzování právních úkonů stále více uplatňovali notáři (v komitátech a ve svobodných královských městech)